

Шевченко С.М.

старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник,
*Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

ТАРАС ШЕВЧЕНКО, - ЯК КУЛЬТУРНО- ОСВІТНІЙ ДІЯЧ

Тарас Шевченко прожив усього 47 років: з-них пробув 24 роки в кріпацтві, 10 – на засланні, а решту – під наглядом жандармів. Загалом на Батьківщині він був нечастим гостем, але завжди залишався сином своєї Батьківщини. Саме тому Україна стала у творчості Шевченка головним образом, овіяним любов'ю і тугою такою, далекою та недоступною, постає образ України у вірші «Думи мої думи...» (1939) [13]. Цей вірш написаний на засланні в Орській фортеці 1847 р. – сповнений сумом за Батьківщиною, вболіванням за українців, за важку долю, злиденне життя кріпаків, їхнє безправне становище, пригнобленість українців, які знаходяться в панській неволі, терплять приниження та знущання.

Тарас Шевченко почав писати вірші у другій половині 30-х років. Перший поетичний твір – балада «Причинна» – було написано в 1837 р., у 1840 р. вийшла перша збірка поезій «Кобзар». Із 1843-1945 рр. – цикл поезій «Три літа» (центральним твором якого є «Сон»), поема «Кавказ», послання «І мертвим, і живим...», поезії «Чигирине, Чигирине», «Великий льох», «Стоїть в селі Суботові»; під час ув'язнення - цикл «В казематі». З 1854-1858 рр. - повісті «Музикант», «Художник», «Нещасний», «Капітанша», «Близнята» і останніми прозовими творами була повість

«Прогулянка з задоволенням і не без моралі» (1856-1858) та щоденникові записи «Журнал».

У своїх поезіях Шевченко звернувся до соціальних, політичних, філософських, історичних, художніх проблем, які до нього ще не порушувалися в українській літературі або порушувалися надто несміливо й соціально обмежено. Він один з найвидатніших майстрів українського образотворчого мистецтва, автор понад тисячі мистецьких творів (втрачено більше 160); відомий у всьому світі як Великий Кобзар, співець життя народного, основоположник критичного реалізму в українській літературі хто підняв дух кріпосної України, не зупинився перед зухвалою політикою національного гноблення, вказував на необхідність виховання у молоді національної свідомості і патріотизму, значенні народних традицій і фольклору (української народної пісні) у формуванні особистості; порушував важливі питання освіти і виховання в житті людини і суспільства, вивчення рідної мови та її ролі у вихованні дитини; розглядав питання народної грамотності і просвіти народних мас, а провідну роль у справі навчання і виховання дітей Т.Г. Шевченко відводив народному вчителю, який повинен вірою і правдою служити народові, допомагати в міру своїх сил вийти з культурної відсталості [12]. В організації навчання і виховання в гімназії Тарас Шевченко віддавав перевагу перед кадетським корпусом. Виховання, на його думку, мало бути позитивним, відповідати інтересам суспільства.

Тарас Шевченко прагнув поширення письменності серед народних мас, вбачав в освіті «перший вільний промінь світла, що може проникати в здавлену колами невольничу голову». Він підкреслював, що загальна письменність народу - «величезне добро». Кобзар палко схвалював ідею створення

недільних шкіл [2]. Перебуваючи в Києві, він брав участь в обговоренні питання про їх організацію, дбав про створення для них навчально-педагогічної літератури. Оскільки ці школи існували на добровільні пожертви, поет призначив на їхню користь певну частину накладу свого «Кобзаря», випущеного в 1860 р. та регулярно переказував частину своїх коштів. Він особисто цікавився харківськими недільними школами, листувався з діячами цих шкіл. У своїх листах, зокрема, Тарас Шевченко просив передати чималу кількість примірників «Кобзаря» для недільних шкіл.

Засуджуючи тодішню систему освіти, Тарас Шевченко у повісті «Капітанша» (1855) писав, що нічого не знає аморальнішого й огиднішого за сільського писаря, який грабує бідного селянина.

Тарас Шевченко прагнув побудувати навчально-виховний процес на нових засадах, мріяв про народну школу, яка б давала міцні знання, сприяла розумовому й фізичному розвитку дитини, а вчитель був би добрим наставником. Кобзар був упевнений, що навчання та виховання дітей має спиратись на рідну материнську мову, народні на традиції та фольклор.

Питання освіти і виховання посідали чільне місце в щоденнику Тараса Шевченка, де він висловлював свої зауваження і до естетичного виховання. Так, про Нижегородський інститут шляхетних дівчат занотував: «Усе це погано, але ось що огидно. У залах інституту, крім лав та грізного зображення самодержця, жодної картинки, жодної гравюри. Де ж естетичне виховання жінки?». Митець постійно висловлював зацікавлення питаннями народної педагогіки, виховання підростаючого покоління, ролі матері і сім'ї, жіночої освіти, виступав за освіту жінки нарівні з чоловіком.

Дбаючи про освіту свого народу Т. Шевченко писав для українських недільних шкіл. І, однією із сторінок багатогранної творчої особистості Шевченка є його діяльність просвітницько-педагогічного характеру – це «Буквар південноруський» (1861) – 10 000 примірників [14]. Це була книжечка для початкового навчання грамоти дорослих українців рідною мовою в безплатних недільних школах. Перший і передовий для свого часу, підручник Т.Шевченка. Він став значною подією в розвитку народної освіти. Т.Г. Шевченко збирався випустити й інші навчальні книжки. В його задумах було створити підручник з арифметики, «а за лічбою – етнографію і географію в 5 копійок, ... історію, тільки нашу...». Але передчасна смерть зупинила просвітительську діяльність Кобзаря.

Т.Шевченко був людиною універсальних обдарувань та інтересів. Усе своє життя присвятив українському народові, а величезна творча спадщина – насичена цінними думками з питань виховання і освіти молоді. Поет мріяв про ті часи, коли його країна буде незалежною суверенною державою і в ній шануватимуть мову, культуру та історію народу...

Список використаних джерел:

1. Городівська Н. Буквар Т.Г. Шевченка / Н.Г. Городівська, В.М. Городівський // *Поч. шк.* 1984. № 3. С.68-73.
2. Дічек Н. Шевченко Тарас Григорович // *Українська педагогіка в персоналіях.* У 2-х кн. Кн. перша: Х–XIX ст. : навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів [О. В. Сухомлинська (кер авт. кол.), Н.Б. Антонєць, Л. Д. Березівська, Н. П. Дічек і інші] ; за ред. О.В. Сухомлинської. К. : Либідь, 2003. С.258-266.
3. Коломієць В. Про овітньо-педагогічні погляди Тараса Шевченка / *Дивослово.* 1996. С.43-47.

4. Луців В. Педагогічна праця Тараса Шевченка // *Хроніка*. 2000. 2007. Вип. 71. С.571-575.
5. Маценко М. Українські пісні на слова Тараса Шевченка // *Народна творчість та етнографія*. 2004. № 5. С. 35-40.
6. Неділько Г. Тарас Шевченко : книга для вчителя. К. : Рад. школа, 1988. 213 с.
7. Педагогічні погляди Тараса Шевченка // Артемова Л.В. *Історія педагогіки України : підручник для студ. вищ. навч. закладів*. К. : Либідь, 2006. С.165-173
8. *Прийма Ф.Я.* Шевченко і недільні школи на Україні. В кн.: *Збірник праць Чотирнадцятої наукової шевченківської конференції*. К., 1966
9. Страшна Л.В. Тарас Шевченко про освіту та виховання. *Матеріал для позакласних заходів, 7-9 кл.* // Педагогічна майстерня. Харків. 2015. №1. С. 42-47.
10. Чавдаров С. Педагогічні ідеї Т.Г. Шевченка. К.: Рад. шк., 1953. 208 с.
11. Чавдаров С. Т. Г. Шевченко і народна освіта / С.Х. Чавдаров, М.М. Грищенко. К. : КДУ, 1961. 54 с.
12. Шевченко С.М. Освітні та філософсько-освітні погляди у творах Т.Г.Шевченка, які так співзвучні із сьогоденням... The 6th International scientific and practical conference «Science and technology: problems, prospects and innovations» (March 16-18, 2023) CPN Publishing Group, Osaka, Japan. 2023. С. 305-309. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhнародna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-technology-problems-prospects-and-innovations-16-18-03-2023-osaka-yaponiya-arhiv/> <https://lib.iitta.gov.ua/734590/>
13. Шевченко Т. Г. Буквар Південноруський 1861 року: [для мол. та серед. шк. віку] / Тарас Шевченко ; [упоряд. М. М. Ілляша; вступ. слово О.Т. Гончара; післямова В. М. Яцюка. Київ: Веселка, 1991. 63с.].
14. Шевченко Т. Г. Думи мої думи.... *Кобзар*. 1840.

